

## AQSH VA UNING TURIZMGA BO'LGAN SIYOSATI

Baratov M.X., Akramxodjayev B.T.

*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti*

AQSHning turizm siyosatiga nisbatan bu sohada o'ziga xos qonuniyatlar va insonlar o'rtasida tegishli ijtimoiy munosabatlar yuzaga kelishi hamda ma'lum maqsadlarga qarab intilish harakatlari va manfaatlari mavjudligini namoyon etadi. Shunga ko'ra turizm odamlarning okrug, shtat va milliy chegaralar orqali harakatlanishini o'z ichiga oladi. Xalqaro harakat sodir bo'lishi uchun mamlakatlar o'rtasida sayohatchilarning huquqlarini ta'minlash bo'yicha kelishuvlar bo'lishi kerak [1., 152].

**Xalqaro shartnomalar.** Diplomati tan olish. Bir davlat boshqasiga diplomati tan olishni taklif qilsa, u o'sha davlatning mavjud bo'lish qonuniy huquqini tan oladi. Bir-birini tanimaydigan ikki davlat o'rtasida ikki tomonlama turizm bo'lishi mumkin emas. Diplomati tan olmasdan turib, o'zaro vizalar berish va tashrif buyuruvchilar xavfsizligi kabi masalalar bo'yicha shartnomalar tuzish mumkin emas. Hukumat, odatda, o'zi tanimaydigan mamlakatlar fuqarolarining tashrifiga ruxsat berishni rad etadi. O'z fuqarolarining tan olinmagan mamlakatga sayohati ham cheklangan. Tijorat shartnomalari. Mamlakatlarning turizm sohasidagi hamkorligini rasmiylashtirish usullaridan biri bu rasmiy shartnoma tuzishdir [2]. Bu shartnomalar ikki davlatda ham sayohat qiluvchilarning huquq va imtiyozlarini belgilab beradi. 1978-yil AQSh Sayohat va turizm boshqarmasi orqali Meksika, Filippin orollari, Xitoy va Misr bilan ikki tomonlama turizm shartnomalarini imzoladi. Ushbu kelishuvlar statistik ma'lumotlar va kasbiy talim texnikasi kabi narsalarni almashish orqali turizmni rivojlantirish majburiyatini bildiradi.

Konsullik idoralari. Konsullik idoralari turizm uchun zarur bo'lgan turli tadbirlarni amalga oshiradilar. Masalan, ular chet davlatdagi o'z fuqarolarini himoya qilish va ularga xizmat ko'rsatish hamda o'sha davlatga tashrif buyurishni xohlovchi turistlarning hujjatlarini rasmiylashtirish kabi ishlarga mas'uldirlar.

**Viza shartnomalari.** Yaroqli pasportga ega bo'lish mamlakatga kirish uchun yetarli bo'lmisligi mumkin.

Ikki davlat o'rtasidagi vizalar sayohat huquqi emas, balki imtiyoz sifatida ko'riladi. Davlatlar o'z mamlakatlariga kirish va yoki undan chiqish uchun viza olishni talab qilishlari mumkin. Bu, odatda, noxush hollarni oldini olish uchun amalga oshiriladi. Masalan, Fransiya tashrif buyuruvchilardan ushbu mamlakatga kirish uchun viza olishni talab qiladi [3]. Terrorchilar portlashlaridan xavotirda bo'lgan Fransiya hukumati mamlakatga kimga ruxsat berishini qo'shimcha nazorat qilishni xohlaydi. Qo'shma Shtatlarga kirish uchun chet ellik sayyoh ham viza olishi kerak [4]. Sayyoh immigratsion maqomga loyiq ekanini isbotlashi kerak. Qo'shma Shtatlarga kirish vizasini olish uchun arizachi tashrifi oxirida Qo'shma Shtatlarni tark etishini, AQShda bo'lish muddati tugagandan so'ng, bu mamlakatga kirish uchun boshqa davlatdan ruxsat olganligini va Amerika Qo'shma Shtatlariga tashrif maqsadini moliyalashtirish uchun yetarli mablag'ga ega ekanini isbotlashi kerak. Hozirda Qo'shma Shtatlar 80 dan ortiq davlatlar bilan viza kelishuvlariga ega.

**Havo shartnomalari.** Mamlakatlar o'rtasida havo qatnoviga oid birinchi ikki tomonlama shartnoma 1946-yilda Qo'shma Shtatlar va Buyuk Britaniya tomonidan imzolangan. Bermud kelishuvi deb nomlanuvchi hujjat keyingi ikki tomonlama kelishuvlar uchun namuna bo'ldi. U asosan shunday tahrirga ega:

Yo'nalishlarni almashish bo'yicha hukumatlar o'rtasida muzokaralar olib borilishi kerak. Kelishilgan yojnalishlar bo'yicha samolyotda parvozlar soni uchun yoki chastotasiga hech qanday cheklovlar bo'lmaydi.

O'rnatilgan xalqaro qoidalarga ko'ra, *“turistlar qanday sayohat qiladilar”* – bu hukumatlar o'rtasida kelishib olinadi. Narxlar nazorat qilinadi [5].

1970-yillarning oxirida Qo'shma Shtatlar “raqobatbardosh” ikki tomonlama kelishuvlar bo'yicha muzokaralar olib bora boshladi. Ushbu kelishuvlar narxlar raqobati orqali arzon narxlar rag'batlantirish yo'li bilan xalqaro havo qatnovlarini aholi uchun qulayroq qilishga intildi. Bunday kelishuvlar har bir mamlakatga istalgan muzokaralar olib borilgan kelishuvning bir qismi bo'lishni istagan qancha aviakompaniyani nomlash imkonini berdi, boshqa davlatning parvozlari chastotasiga bir tomonlama cheklovlar qo'yishga yo'l qo'ymadi va parvozlar narxi bozor tomonidan belgilanishi kerakligi ta'kidlandi. So'nggi kelishuvlar rejadani tashqari xizmatlarni ham o'z ichiga oladi.

**Xalqaro tashkilotlar. Jahon turizm tashkiloti.** Uning bosh qarorgohi Ispaniyada joylashgan. Jahon sayohat tashkiloti (JST) dunyodagi eng muhim turizm tashkiloti sifatida tan olingan. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) 2024-yil 24-yanvarda o'zining rebrendingini BMT turizmiga o'tkazishini rasman e'lon qildi. Yangi nom va logotip tashkilotning imidjini modernizatsiya qilish, uni yanada tushunarli va ko'rinarli qilish, BMTning ixtisoslashgan agentligining barqaror turizmni rivojlantirishdagi rolini yana bir bor tasdiqlash uchun qabul qilindi. Boshqa narsalar qatorida u Birlashgan Millatlar Tashkilotiga maslahatchi sifatida xizmat qiladi. JST bulun dunyoda, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni rivojlantirishga intiladi. U jahon turizm tendensiyalari, marketing yondashuvlar, tabiiy va madaniy resursarni muhofaza qilish kabi masalalarga bag'ishlangan ma'lumotarni to'playdi va nashrlarni chiqaradi.

Uning filiallari o'quv va ta'lim dasturlarini olib boradilar. JST ham turli yo'llar bilan xorijiy sayohatlarni yengillashtirishga harakat qiladi: pasport va viza talablari sonini kamaytirish va sayohat belgilarini standartlashtirish orqali maqsadga intiladi. Bu bilan uning barqarorligi belgilanadi [6].

Xalqaro havo yo'llari sayohat agentligi tarmog'i (IATAN) xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkilotiga a'zo bo'lish huquqiga ega hukumatdan rejali havo qatnovi sertifikatga ega bo'lgan har qanday aviakompaniya uchun ochiq xalqaro tashkilotdir. Bu butun dunyo bo'ylab odamlar va tovarlarning havo orqali harakatlanishini osonlashtirishi uchun mavjud bo'lsa-da, ularning xavfsiz sharoitlarda parvoz qilishi yo'lovchi aviatsiyasining asosiy maqsadini belgilaydi [7]. Uning

faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun 100 dan ortiq a'zo va assotsiatsiyalangan aviakompaniyalar yuqorida qayd etilgan maqsad uchun harakatda bo'ladi. Xitoyda ham aynan shu maqsad uchun kurash olib boriladi [8].

IATAN asosan quyidagi sohada ishtirok etadi: xalqaro aviakompaniyalar faoliyatini standartlashtiradi. Bundan tashqari, BMTning atrof muhitni asrash masalasiga ham e'tibor qaratiladi [9]. Atrof muhitni saqlash masalalari bo'yicha tegishli xalqaro standartlar belgilangan [10]. IATANni yuqorida qayd etilgan jihatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, shu tariqa, masalan, bir narxda sotib olingan va bir valyutada tanlangan chiptada bir nechta turli aviakompaniyalardan foydalangan holda, dunyoning istalgan nuqtasiga sayohat qilish mumkin.

Tarmoq turli aviakompaniyalar tomonidan olinadigan pul mablaglari uchun kliring markazi vazifasini bajaradi. Agar, masalan, fuqaro Chikagodan Londonga United Airlines aviakompaniyasida sayohat qilib, Amsterdamga KLM (Royal Dutch Airlines) da davom etsa, sayyoh bitta chiptada sayohat qilishi va uni AQSh dollarida to'lashi mumkin.

IATAN tariflarni belgilashda ham ishtirok etadi. Hukumatlar ikki mamlakat o'rtasida havo qatnovi bo'yicha ikki tomonlama shartnoma tuzgach, IATAN to'lanadigan tariflarni muzokara qilish uchun transport konferensiyasini chaqiradi. Keyin bu stavkalar tegishli hukumatlar tomonidan qabul qilinishi kerak.

**Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti.** 1944-yilda tashkil etilgan Xalqaro fuqaro aviatsiya tashkiloti (ICAO) a'zolari 80 ta hukumatdan iborat Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan agentligi bo'lib, u butun dunyo bo'ylab fuqaro aviatsiyasini targ'ib qilish bilan shug'ullanadi va tinch maqsadlarda foydalaniladigan samolyotlar va boshqa uchar vositalarni loyihalash, ishlab chiqarish va ishlatish bilan shug'ullanadi. Shuningdek, u samarali va tejamkor havo transportini rivojlantirishga intiladi.

**Rivojlantiruvchi tashkilotlar.** Bir qator xalqaro tashkilotlar turizmni yanada yukori darajada moliyalashtirishga tayyor ekanliklarini ko'rsatdilar. AQShning Vashington shahrida joylashgan Jahon banki o'tmishda mamlakatlardan olinayotgan kirimlarni rivojlantirish tarafdori bo'lib kelgan. Biroq yaqinda u turizmga bo'lgan qiziqishni sezilarli darajada kamaytirdi.

**Mintaqaviy xalqaro tashkilotlar. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti.** Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD)ga ajzolar Avstraliya, Avstriya, Belgiya, Kanada, Daniya, Finlandiya, Fransiya, Germaniya, Gretsiya, Islandiya, Irlandiya, Italiya, Yaponiya, Lyuksemburg, Niderlandiya, Yangi Zelandiya, Norvegiya, Portugaliya, Ispaniya, Shvetsiya, Shveysariya, Turkiya, Buyuk Britaniya va AQSH. OECD 1960-yilda a'zo davlatlar o'rtasida iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish maqsadida tuzilgan. OECD o'zining turizm qo'mitasi orqali turizmga oid muammolarni o'rganadi va a'zo mamlakatlarga tavsiyalar beradi. Tashkilot a'zo mamlakatlarda turizm bo'yicha yillik hisobotni nashr etishdan tashqari, turizm statistikasini to'plash va standart tariflardan foydalanishni rag'batlantirishda faol rol o'ynaydi.

**Tinch okeani mintaqasi sayohat uyushmasi.** Tinch okeani hududi sayyohlik assotsiatsiyasining (PATA) 2000 dan ortiq a'zolari Tinch okeani mintaqasi va Osiyodagi 34 mamlakatni birlashtiradi. Maqsad – Tinch okeani mintaqasida turizmning o'sishini rag'batlantirish. Bunga qo'shma marketing harakatlari (marketing vakillarining London, Frankfurt va Parijda vakolatxonalari bor), ishlab chiqarish va tadqiqotlar orqali erishiladi. Ular yillik konferentsiya, shuningdek sayohat xaridorlari va sotuvchilarini birlashtiradigan bir nechta Tinch okeani sayohat marshrutlari bilan birga o'tkaziladi. Boshqa tashkilotlar. Yuqorida aytib o'tilganlarga o'xshash turli xil mintaqaviy tashkilotlar mavjud. Karib dengizi orollari va Yevropada turizmni rivojlantirish uchun Karib dengizi turizm assotsiatsiyasi va Yevropa sayohat komissiyasi tashkil etilgan.

**Milliy tashkilotlar.** Mamlakatning turizm siyosati milliy turizm tashkiloti (NTO) tomonidan ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi [11]. Maqsadlar. NTOning asosiy maqsadlari iqtisodiydir. Ular ko'proq sayyohlarni jalb qilish orqali mamlakat eksport daromadlarini yaxshilashga intilmoqda. Shu tarzda iqtisodiyot kengayishiga umid qilinadi, ish o'rinlari soni, daromadlar va soliqlar ko'payadi, shu bilan birga, mintaqaviy muvozanatli iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Turizm, shuningdek xalqning boy madaniy merosi va an'analarni himoya qilishda foydali ekanini isbotladi. Ba'zi hollarda madaniy meros yoki urf-odatlar tashrif buyuruvchilar uchun diqqatga sazovor joylar sifatida muhim bo'lgan iqtisodiy sabablarga ko'ra himoyalangan. Mahalliy aholi uchun ularning merosi saqlanib qolgan. Ba'zi davlatlar turizmdan qanchalik muvaffaqiyatli bolganini dunyoga ko'rsatish uchun siyosiy vosita sifatida foydalanadilar.

Tuzilishi. Turizmning milliy miqyosda namoyon bo'lish usuli mamlakatning siyosiy falsafasi va uning turizmga bergan ahamiyati bilan bog'liq.

Turizm vazirligi. Milliy turizm tashkilotlari, odatda, uchta shakldan birini oladi. Birinchidan, ular mustaqil vazirlik yoki kattaroq vazirlikning bir qismi bo'lishi mumkin. Meksikada Turizm bo'yicha davlat kotibiyati mustaqil vazirlik bolsa, Fransiya davlati uchun mas'uliyat Bo'sh vaqt vazirligiga tegishlidir. O'n beshta mamlakat avtonom turizm vazirliklariga ega, boshqalari turizm uchun javobgarlikni quyidagi vazirliklardan biriga yuklaydi: Savdo (yoki Savdo va sanoat), Rivojlanish, Iqtisodiy ishlar, Ta'lim, Moliya, Axborot (yoki Madaniyat va axborot), Davlat yoki Transport (yoki Transport va aviatsiya, Transport va energetika, Transport, Telekomunikatsiya va turizm).

Ikkinchidan, turizm davlat organi yoki yirikroq bo'lim tarkibiga kiruvchi byuro tarkibida namoyon bo'lishi mumkin. Kanada turizmi Mintaqaviy va sanoatni kengaytirish departamenti tarkibiga kiradi, Yaponiya turizm departamenti esa – transport departamentida. Davlat maqomiga ega bo'lgan turizm organlari NTO funksiyalarining eng keng doirasiga ega.

Kvazi-ommaviy – Milliy turizm tashkilotining uchinchi turi rasmiy agentlik davlat tomonidan moliyalashtiriladigan davlat korporatsiyasi, boshqaruv kengashi yoki organi, masalan, Gonkong turistik assotsiatsiyasi, Maldiv sayyohlik kengashi yoki Britaniya sayyohlik idorasi. Tashkilot ushbu shaklining asosiy afzalligi ular bilan ishlashda ko'proq moslashuvchanlikni rivojlantirish va rag'batlantirish sohalarida xususiy sektor ishtirok etadi. Xususiy sektordan bo'lgan odamlardan ko'pincha kengashda direktor sifatida xizmat qilish so'raladi.

Turizm yuqori baholanadigan rejalashtirilgan iqtisodiyot turizmni birinchi turdagi tashkilotga (vazirlik) joylashtirishga moyil bo'ladi, turizm juda muhim deb hisoblanmaydigan bozor iqtisodiyoti esa, turizmni oxirgi tashkilotlardan birida (departament yoki kvaszi-davlat korporatsiyasi) ko'rinishiga moyil bo'ladi.

Turizmni tan olishga urinishdagi muammolardan biri uni qayerga joylashtirishni bilishdir. Ko'rib turganimizdek, turizm turli xil faoliyat turi bo'lib, xususan, Qo'shma Shtatlarda 30 tasu sanoatda namoyon bo'ladi. Barcha sohalar va barcha savdo uyushmalarini bir ovozdan gapirishga majbur qilish qiyin. Boshqa va kuchliroq hukumat idoralarining belgilangan maqsadlariga qarshi ish sifatida ko'rishlari ham haqiqatdir.

**Funksiyalar.** NTO nima qilayotgani uning qanday tashkil etilganligini aks ettiradi. Erkin bozor iqtisodiyotida vazifalar turizmni rag'batlantirish atrofida aylanadi; rejalashtirilgan iqtisodiyotda davlat turistik obyektlar va obyektlarni rivojlantirish va boshqarishga kirishishi mumkin. Aksariyat barcha tashkilotlar mamlakatga turizmni targ'ib qilish bilan shugullanadi, ko'plab vakolatxonalari chet elda ishlaydi. NTOlarning ko'pchiligi turizm statistikasini to'playdi, aksariyati bozor tadqiqotlarini olib boradi. Kamroq darajada tashkilotlar mehmonxonalar, sayyohlik agentliklari, gidlar va tarjimonlarni tartibga solish va litsenziyalash sohalarida ishtirok etadilar. Meksikada NTO mehmonxonalar, restoranlar, turistik gidlar va sayyohlik agentliklari narxlarini tartibga soladi, Yaponiyada esa – sayyohlik agentliklariga litsenziya beradi, gid va tarjimonlarni imtihondan o'tkazadi. Koppina NTOlar milliy va mintaqaviy turizmni rivojlantirish rejalarini ishlab chiqish uchun ma'suldir. Bu Kanada, Meksika, Angliya va Ispaniya kabi mamlakatlarda mavjud. Bundan tashqari, NTOlar mehmonxona maktablarini boshqarishda yoki gidlar va tarjimonlar uchun kasbiy tayyorgarlikni taklif qilishda ishtirok etishlari mumkin. Kamroq qismi aslida kurort obyektlarini ishlatishda ishtirok etadi.

Milliy turizm tashkiloti samarali faoliyat ko'rsatishi uchun quyidagilarga ega bo'lishi kerak: turizmni kengaytirish uchun zarur bolgan o'zgarishlarni boshlash vakolati kelajakda hukumatning har tomonlama qo'llab-quvvatlashi va ta'sir qilish qobiliyati turizmga ta'sir qiluvchi turli davlat idoralari turizmni tashkil etuvchi xususiy tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash, o'ziga yuklangan vazifalarni to'g'ri bajarish uchun yetarlicha katta byudjet va turizmdan olinadigan daromadga mosdir. Qo'shma Shtatlarda turizmni milliy miqyosda tashkil etish samarali faoliyat ko'rsatish uchun juda ko'p zarur shart-sharoitlar mavjud va bu soha asosan tadbirkorlarning qo'lida bolib qolmoqda.

**AQSh Sayohat va Turizm boshqarmasi.** AQSHda turizm bilan shug'ullanuvchi asosiy davlat agentligi AQSh Sayohat va Turizm boshqarmasi (USTTA) hisoblanadi. Turizmni rivojlantirish va targ'ib qilish vakolati bir agentlikdan boshqasiga o'zgarib borgan.

1940-yilda Kongress Milliy Park Xizmatiga Ichki ishlar vazirligi orqali Qo'shma Shtatlar va uning hududlari va mulki bo'ylab sayohatni targ'ib qilish huquqini beruvchi ichki sayohatlar to'g'risidagi qonunni qabul qildi, agar bunday faoliyat xususiy sektorga xalaqit bermasa. 1941-yilda Qo'shma Shtatlarning Ikkinchi jahon urushiga kirishi ichki sayohatlarni rag'batlantirish bo'yicha har qanday rejalarini to'xtatdi. Benzin strategik vositaga aylandi va Atlantika okeani bo'ylab yo'lovchi tashishlar cheklandi. Urushdan keyin Milliy bog'lar xizmati kam byudjetga ega edi. Bundan tashqari, uning ustuvor yo'nalishi tashrif buyuruvchilar sonini qondirish uchun park obyektlarini kengaytirish edi. Ichki sayohatlarni rag'batlantirishga e'tibor berilmadi va ushbu dasturni moliyalashtirish yangilanmadi.

Shu bilan birga, amerikaliklar Yevropa iqtisodiyotiga yordam berish vositasi sifatida Yevropaga sayohat qilishga da'vat etildi. AQSh dollarining kirib kelishi yevropaliklar tomonidan Amerika tovarlariga bo'lgan talabni rag'batlantirishi sezildi. Ko'pgina Yevropa davlatlari Amerika dollariga ehtiyoj borligi sababli o'z fuqarolarining xorijiy sayohatlarini cheklashdi. Natijada AQSH uchun turizm to'lov balansining taqchilligi yuzaga keldi.

1958-yilda Savdo departamentida turizm bo'yicha hukumat vakili sifatida faoliyat yuritish, xususiy sanoat faoliyati turizmga ta'sir ko'rsatadigan turli davlat idoralari o'rtasida bog'lovchi vazifani bajarish uchun Xalqaro sayohatlar bo'limi tashkil etildi. Qo'shma Shtatlar haqidagi ma'lumotlar konsullik va diplomatik idoralar orqali tarqatildi. Qoida tariqasida, bu turizm rivojlanishining qoniqarsiz usuli hisoblanadi. Bunday idoralar, birinchi navbatda, sayohatni rag'batlantirishdan boshqa masalalar bilan shug'ullanadi. Turizm targ'ibotiga unchalik e'tibor berilmaydi. Diplomatik idoralar, odatda, potensial sayohatchilar uchun qulay bo'lgan joylarda joylashmagan.

1960-yilni AQSH Prezidenti Duayt D.Eyzenxauer "AQSHga tashrif buyurish yili", deb e'lon qildi. Ammo hukumat sayohatni targ'ib qilmasligi va reklama qilmasligi kerak, deb hisobladi.

1961-yilgi Xalqaro sayohat to'grisidagi qonun AQSH Sayohat xizmatini Savdo Departamentining bir qismiga aylantirdi. Agentlik Qo'shma Shtatlarni targ'ib qilish uchun xorijda vakolathonalar ochish huquqiga ega edi:

Amerika Qo'shma Shtatlari to'lov balans holatiga hissa qo'shish;

Amerika xalqining salomatligi va farovonligiga maksimal darajada hissa qo'shish;

xalqaro xayrixohlik va turizmni to'g'ri tushunish masalalari bo'yicha maksimal darajada hissa qo'shish.

Agentlik Amerika Qo'shma Shtatlariga sayohatni targ'ib qilish, tashrif buyuruvchilar uchun qulayliklar yaratishni rag'batlantirish, sayohat qilishdagi to'siqlarni kamaytirish maqsadida turizm bilan shug'ullanadigan turli davlat idoralari o'rtasida sayohatni osonlashtirishni muvofiqlashtirish va turizm statistikasini to'plash va nashr etishdan iborat edi.

1970-yilda Amerika Qo'shma Shtatlari Kongressi Qo'shma Shtatlarga xorijiy sayyohlarni jalb qilishga qaratilgan loyihalar uchun shtatlarga yoki notijorat tashkilotlarga mos keladigan mablag'larni taqsimlashga ruxsat berdi. Shu bilan birga, agentlik direktoriga Savdo vazirining turizm bo'yicha yordamchisi unvoni berildi. 1940-yilda Ichki ishlar vaziriga berilgan ichki turizm vakolati 1975-yilda Qo'shma Shtatlar sayohat xizmatiga berildi.

Sakkiz yillik lobbichilik harakatlaridan so'ng, AQSh hukumati milly turizm siyosati zarurligini qabul qildi, ammo uni amalga oshirish uchun mustaqil agentlikni tashkil qilish bilan bo'g'liq tavsiyasini rad etdi. 1981-yildagi Milly turizm siyosati to'g'risidagi qonun AQSh Sayohat va Turizm Boshqarmasini (USTTA) yaratish bilan yakunlandi, unga Turizm

bo'yicha Savdo Kotibining O'rinbosari (kotib yordamchisidan yuqoriroq) rahbarlik qiladi. Mazkur Aktda shunday deyilgan edi: "Turizin va rekreatsiya sohalari AQSh uchun muhim. Turizm va rekreatsiya kundalik hayotimiz uchun yanada muhimroq bo'ladi. Turizmga ta'sir ko'rsatadigan hukumat faoliyatini yanada yaxshiroq muvofiqlashtirish kerak". Xususi sanoat, uyushgan mehnat, akademik hamjamiyat va davlat sektori vakillaridan iborat Sayohat va turizm bo'yicha maslahat kengashi Savdo kotibi Menajment va byudjet idorasi, Savdo departamentining xalqaro savdo boshqarmasi hamda transport, ichki ishlar, davlat, mehnat va energetika departamentlaridan iborat Turizm siyosati Kengashiga raislik qilishi kerak edi. Bu agentliklarning barchasi turizmga ta'sir qiladi. Kengashga turizm, dam olish va meros resurslariga ta'sir qiluvchi federal dasturlar va siyosatni muvofiqlashtirish vazifasi berildi.

Kotib o'rinbosari to'rtta idorani – siyosat va rejalashtirish, tadqiqot, menejment, boshqaruv va marketingni nazorat qiladi. Bu idoralar USTTA dasturlarini aks ettiradi.

Qo'shma Shtatlarda hukumatning turizmga roli bo'yicha munozaralar hali ham mavjud. Hukumat aralashuviga qarshi bo'lganlar, turizmning o'sishidan turizm bilan shug'ullanadigan bir nechta biznesga ta'sir qilishini ta'kidlaydilar. Shunday qilib, hukumatning davlat mablag'larini nisbatan kam odamga foyda keltiradigan faoliyatga sarflashi noo'rin. Xususi sektor pulni turizmni rivojlantirish, tadqiqot va marketing uchun sarflashi kerak. Masalaning boshqa tomonida, savdo balansi federal masala ekanini va sayohat kamomadi jamoat va federal tashvish ekanini ta'kidlaydilar. Turizmni rag'batlantirish ba'zi xususi tadbirkorlik subyektlarining daromad olishiga qaraganda ko'proq samaraga ega bo'ladi.

Yillar davomida sayyohlik mas'uliyati vakolatlari bosqichma-bosqich oshirilgan davlat amaldorlariga yuklatildi. Turizm bo'yicha hukumatning yuqori lavozimli xodimi direktordan – kotib yordamchisiga qadar bo'lgan. Bu turizmning ahamiyati tobora ortib borayotganidan dalolat beradi. Biroq turizm bilan shug'ullanadigan agentlik bor zimmasiga yuklangan ishni bajarish uchun mablag' olish uchun doimiy kurash olib bordi. U doimiy ravishda kam moliyalashtirildi. Natijada agentlik o'z oldiga qo'ygan ko'p maqsadlariga erisha olmadi. Shunday qilib, kelajakdagi ma'muriyatlar turizm ishlariga o'z maqsadini amalga oshirish uchun yetarli mablag' ajratadimi yoki yo'qmi, buni ko'rish kerak.

Boshqa agentliklar. Qo'shma Shtatlarda sayyohlik, sayohat yoki dam olishga ta'sir qiluvchi taxminan 50 ta turli agentlik yoki bo'limlarda 150 dan ortiq turli dasturlar mavjud.

Ta'sir, birinchi navbatda, ikki sohada seziladi: tabiiy resurslar va qulaylik.

Federal hukumatga tegishli 760 million akr (307 561 088 gektar) yerning 447 millioni (180 894 482 gektar) sayyohlar uchun dam olish uchun ajratilgan. Federal yerlar Qo'shma Shtatlardagi dam olish maskanining taxminan 85 foizini tashkil qiladi. Qo'shma Shtatlarning tabiiy resurslariga boshqa bir qancha mustaqil idoralar bilan bir qatorda, Ichki ishlar vazirligi, Qishloq xo'jaligi departamenti va Mudofaa vazirligi mas'uldir.

Ilgari ochiq havoda dam olish byurosi bo'lgan Heritage Conservation and Recreation Service (HCRS) [12] tadqiqot, ishlab chiqish, rejalashtirish va keng qamrovli ochiq havoda dam olish rejasini yuritish uchun mas'uldir. HCRS faqat rekreatsiya siyosati, rejalashtirish va tadqiqotlar bo'yicha tavsiyalar berishi mumkin va yer, suv va rekreatsiya zonalarini boshqarish vakolatiga ega emas. Bu vakolat, birinchi navbatda, muhandislar korpusi, AQSh o'rmon xizmati va Milliy bog'lar xizmatiga tegishli.

Mudofaa vazirligining bir qismi bo'lgan muhandislar korpusi navigatsiya, plyaj eroziyasini nazorat qilish, bo'ronli toshqinlardan himoya qilish, asosiy drenaj, suv toshqini nazorati va federal quruqlikdagi suv yo'llari va yaxshilangan ichki va qirg'oqlararo suv yo'llari uchun javobgardir. Loyihani amalga oshirish yoki qilmaslikni aniqlash uchun xarajat/foйда tahlilida dam olish hisobga olinadi. Loyiha maydonchalarida dam olish joylari muhandislar korpusi tomonidan boshqarilsa-da, u operatsiyani federal bo'lmagan bo'linmalarga topshirishni afzal ko'radi.

Qishloq xo'jaligi departamentining bir qismi bo'lgan AQSh o'rmon xizmati milliy o'rmonlar va milliy o'tloqlar hududlarini nazorat qiladi. Mamlakatdagi tog'-chang'i zonalarining qariyb yarmi AQSh o'rmon xizmati tomonidan boshqariladigan ruxsatnomalar va erlarda ishlaydi.

Ichki ishlar departamentidagi Milliy bog'lar xizmati (NPS) tomonidan boshqariladigan yerlar har yili millionlab tashrif buyuruvchilarni o'ziga jalb qiladi. NPSning asl maqsadi mamlakatning noyob tabiat mo'jizalarini saqlab qolish bo'lsa, keyingi qonunlar bu ro'yxatga tarixiy muhofaza qilish, intensiv ochiq havoda dam olish va madaniy tadbirlarni qo'shdi. Tabiiy resurslar sohasida munozaralar davom etmoqda: resurslarni saqlash yoki rivojlantirish kerakmi? Turizm ko'p jihatdan hududning tabiiy resurslariga bog'liq.

Biroq sayohatchining ehtiyojlarini qondirish uchun ma'lum miqdordagi rivojlanish kerak. Davlat Transport, G'aznachilik va Adliya departamentlari sayyohlarning harakatlanishi yoki harakatlanishini osonlashtirish bilan shug'ullanadi. AQSh Sayohat va Turizm boshqarmasi sayohat qilishdagi to'siqlarni kamaytirish maqsadida ushbu federal idoralar bilan ishlagan. Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlariga reysga chiqishdan oldin Torontoda AQSh bojxonasidan o'tish mumkin. 1986-yilda AQSh Kongressi tomonidan qabul qilingan qonun loyihasida O'zaro voz kechish huquqini beruvchi sakkiztagacha mamlakatdan kelgan sayyohlar uchun viza talablaridan voz kechishga ruxsat beruvchi bo'limi tashkil etilgan edi. Biroq umuman olganda, milliy xavfsizlik manfaatlarini sayohatchilar manfaatlaridan ustun bo'lib, odamlarning mamlakatga noqonuniy ravishda kirmasligi yoki o'zlari bilan noqonuniy narsalarni olib kelmasligiga ishonch hosil qilish asosiy tashvish bo'lib qolmoqda.

Milliy xavfsizlikni sog'lom aqliy, ma'lumotlarga asoslangan cheklashlar bilan mustahkamlash bobida bugun Prezident Donald J. Tramp fuqarolarining shaxsini tekshirish va tegishli ma'lumotlarni almashishda jiddiy kamchiliklarga yo'l qo'ygan mamlakatlar fuqarolari uchun Qo'shma Shtatlarga kirish cheklovlarini kengaytiruvchi va kuchaytiruvchi

farmonni imzoladi. Ushbu choralar Qo'shma Shtatlarni milliy xavfsizlik va jamoat xavfsizligiga tahdidlardan himoya qilish uchun mo'ljallangan.

Farmon 10949-sonli farmon bilan joriy etilgan quyidagi 12 ta yuqori xavfli davlat fuqarolari uchun kirishga barcha cheklovlarni saqlab qoladi: Afg'oniston, Birma, Chad, Kongo Respublikasi, Ekvatorial Gvineya, Eritreya, Gaiti, Eron, Liviya, Somali, Sudan va Yaman. Yaqinda o'tkazilgan sharhga ko'ra, yana beshta mamlakat fuqarolari uchun kirishga to'liq taqiq qo'yildi: Burkina-Faso, Mali, Niger, Janubiy Sudan va Suriya. Falastin ma'muriyati tomonidan berilgan kirish hujjatlariga ega bo'lgan shaxslarga ham to'liq kirishga taqiq qo'yildi.

Ilgari qisman cheklovlar qo'llanilgan ikki mamlakat fuqarolariga to'liq kirish taqiqi qo'yildi: Laos va Syerra-Leone. Deklaratsiyaga ko'ra, dastlab yuqori xavf guruhiga kiritilgan yetti mamlakatdan to'rttasi fuqarolari uchun qisman kirish taqiqlari amalda qolmoqda: Burundi, Kuba, Togo va Venesuela.

Turkmaniston Qo'shma Shtatlar bilan konstruktiv hamkorlik qilgani va oldingi Deklaratsiyadan beri sezilarli yutuqlarga erishganligi sababli, ushbu yangi Deklaratsiya mazkur mamlakat fuqarolari uchun noimmigratsion vizalarga taqiqni bekor qiladi, shu bilan birga, ularning Qo'shma Shtatlarga immigrant sifatida kirishini to'xtatib qo'yish qoidasini saqlab qoladi. Qo'shimcha 15 ta mamlakat fuqarolari uchun qisman kirish cheklovlari qo'yilmoqda: Angola, Antigua va Barbuda, Benin, Kot-d'Ivuar, Dominika, Gabon, Gambia, Malavi, Mavritaniya, Nigeriya, Senegal, Tanzaniya, Tonga, Zambiya va Zimbabve. Deklaratsiyada Qo'shma Shtatlarning qonuniy doimiy rezidentlari, amaldagi vizalarga ega shaxslar, sportchilar va diplomatlar kabi muayyan viza toifalariga ega shaxslar va kirishi Qo'shma Shtatlarning milliy manfaatlariga mos keladigan shaxslar uchun istisnolar mavjud. Ushbu deklaratsiya firibgarlik xavfi yuqori bo'lgan shaxslarga oilaviy immigratsion vizalarni olish holatlari doirasini toraytiradi, shu bilan birga, har bir holatga alohida istisnolar berish imkoniyatini saqlab qoladi.

Chegaralarimiz va manfaatlarimizni himoya qilish: Deklaratsiya bilan belgilangan taqiqlar va cheklovlar Qo'shma Shtatlar hukumati ular keltirib chiqaradigan xavflarni baholash uchun yetarli ma'lumotga ega bo'lmagan xorijiy fuqarolarning Qo'shma Shtatlarga kirishiga yo'l qo'ymaslik, xorijiy hukumatlar bilan hamkorlik qilish, immigratsiya qonunlarimizni amalga oshirish va boshqa muhim tashqi siyosat, milliy xavfsizlik va terrorizmga qarshi kurash maqsadlariga erishish uchun zarurdir. Prezidentning vazifasi mamlakatimizga kirishni istaganlar Amerika xalqiga zarar yetkazmasligini ta'minlash uchun choralar ko'rishdir. Ma'muriyat rasmiylari bilan maslahatlashgandan so'ng va 14161-sonli Ijroiya Farmoni, 10949-sonli Deklaratsiyaga muvofiq tayyorlangan dastlabki hisobot asosida va o'shandan beri to'plangan mamlakatga xos ma'lumotlarni hisobga olgan holda, Prezident Tramp Qo'shma Shtatlarning milliy xavfsizligi va jamoat xavfsizligi manfaatlarini himoya qilish uchun kengroq mamlakatlar fuqarolarining Qo'shma Shtatlarga kirishi cheklanishi kerak, – degan xulosaga keldi. Cheklovlar AQSh rasmiylari bilan hamkorlikni rag'batlantirish uchun har bir mamlakatda o'ziga xos sharoitlarni hisobga olgan holda qo'llaniladi.

Cheklovlar nishoniga olingan ko'plab mamlakatlarda keng tarqalgan korrupsiya, soxta yoki noto'g'ri fuqarolik hujjatlari berilishi, ishonchli jinoiy yozuvlarning yo'qligi va tug'ilishni ro'yxatga olish tizimlarining mavjud emasligi aniqlanib, bu ular fuqarolarining shaxsini to'g'ri tekshirishga muntazam ravishda to'sqinlik qiladi.

Ba'zi mamlakatlar pasport namunalarini yoki huquqni muhofaza qilish organlari yozuvlarini taqdim etishdan bosh tortadilar, boshqalari esa shaxsni tasdiqlashga to'sqinlik qiladigan, kirish va chiqishni tekshirish qoidalari va cheklovlarini chetlab o'tishga imkon beradigan investitsiya dasturlari orqali fuqarolikka ruxsat beradi.

Ba'zi mamlakatlar fuqarolari orasida viza muddatidan oshib ketish darajasining yuqoriligi va AQShdan deportatsiya qilingan fuqarolarini vataniga qaytarishdan bosh tortishlari AQSh immigratsiya qonunlariga beparvolikni ko'rsatadi va AQSh huquqni muhofaza qilish organlarining resurslarini kamaytiradi. Ushbu mamlakatlarning bir nechtasida terrorchilar, jinoyatchilar va ekstremistik faoliyatning mavjudligi, odatda, barqarorlik va hukumat nazoratini buzadi, tekshirish imkoniyatlarini cheklaydi va ushbu mamlakatlar fuqarolari Qo'shma Shtatlarga kirganlarida Amerika fuqarolari va manfaatlarini uchun to'g'ridan-to'g'ri xavf tug'diradi.

Amerikani yana xavfsiz qiling: Prezident Tramp xavfli mamlakatlardan kelgan fuqarolar uchun sayohat cheklovlarini tiklash va chegaralarimizni himoya qilish haqidagi va'dasini bajarmoqda [13].

**Xulosa.** AQSHning turizmga doir tajribasidan xulosa shuki, O'zbekistonda turizm bilan bog'liq siyosatni olib borishda uni barqaror va xavfsiz qilish masalasi eng ustuvor ahamiyat kasb etadi. AQSH tajribasidan kelib chiqib, aytish mumkinki, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda turizmning o'рни beqiyosdir. Darhaqiqat, na xorijiy fuqarolar, na O'zbekiston fuqarolari turizmdan zarar ko'rmasligi shart! Bu talab ham davlat, ham jamiyat va inson huquqlarini ta'minlashga kafolat bo'la oladi.

Binobarin, turizm sohasida qabul qiluvchi mamlakat axborot makonida O'zbekistonning turizm salohiyatini keng yoritishga qaratilgan axborot kompaniyalarini o'tkazish, shuningdek mamlakatning sayyohlik jozibadorligini oshiruvchi targ'ibot materiallarini muntazam ravishda tarqatish; tarixiy-madaniy, gastronomik, ziyorat, hunarmandchilik, ta'lim va tibbiyot turizmi kabi istiqbolli yo'nalishlardagi hamkorlikni rivojlantirish hamda bu borada ekspert tahlilini o'tkazish va aniq takliflar ishlab chiqish; turizm sohasi subyektlari va ikki mamlakat tadbirkorlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqalarni o'rnatishga ko'maklashish, mahalliy kompaniyalarning soha ko'rgazmalari va biznes-forumlarda ishtirokini tashkil etish; turizm sohasidagi ikki tomonlama xalqaro shartnomalar, "yo'l xaritalari" va Hukumatlararo komissiya qarorlari ijrosi yuzasidan monitoring olib borish, shuningdek, sohaviy hamkorlikni huquqiy jihatdan kengaytirish choralarini ko'rish; qabul qiluvchi mamlakatning turizm bozori konyunkturasi va kreativ iqtisodiyot tendensiyalarini chuqur tahlil qilish asosida O'zbekistonga sayyohlar oqimini ko'paytirish va turizm infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar berib borish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston

Respublikasining xorijiy mamlakatlar bilan madaniyat va turizm sohasidagi aloqalarini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" 30.01.2026-yildagi PF-15-son Farmoniga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiya Birlashgan Qirolligi, Fransiya Respublikasi, Indoneziya Respublikasi, Xitoy Xalq Respublikasi, Amerika Qo'shma Shtatlari, Birlashgan Arab Amirliklari, Rossiya Federatsiyasidagi elchixonalari tuzilmasiga madaniyat va turizm masalalari bo'yicha maslahatchi lavozimi kiritildi [14].

#### ADABIYOTLAR

1. Wood, R. (2004). Global currents: cruise ships in the Caribbean Sea. In *Tourism in the Caribbean: Trends, Development, Prospects* (D. Duval, ed.) pp. 152–71, Routledge.
2. Wright, J. and Skaggs, R. (2002). Purchase of Development Rights and Conservation Easements: Frequently Asked Questions. New Mexico State University College of Agriculture and Home Economics. Technical Report 34. <http://www.cahe.nmsu.edu/pubs/research/economics/TR34.pdf> (visited June 7, 2004).
3. WTO (1980). Manila Declaration on World Tourism.
4. WTO (1985). The State's Role in Encouraging the Development of New Destinations and Ensuring Balanced Distribution of Tourist Flows.
5. WTO (1989). The Hague Declaration on Tourism.
6. WTO (1996). What Tourism Managers Need to Know: A Practical Guide to the Development and Use of Indicators of Sustainable Tourism.
7. WTO (2003a). Tourism Highlights: Edition 2003.
8. WTO (2003b). Chinese Outbound Tourism.
9. WTO and UNEP (1982). Joint Declaration Between World Tourism Organization and United Nations Environment Programme.
10. WTO and UNEP (1983). Workshop on Environmental Aspects of Tourism.
11. WTTC (2003a). World Travel & Tourism: A World of Opportunity. World Travel & Tourism Council.
12. <https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/368.html>.
13. <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/12/fact-sheet-president-donald-j-trump-further-restricts-and-limits-the-entry-of-foreign-nationals-to-protect-the-security-of-the-united-states>.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг хорижий мамлакатлар билан маданият ва туризм соҳаларидаги алоқаларини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2026 йил 30 январдаги ПФ–15-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 03.02.2026 й., 06/26/15/0102-сон. URL.: <https://lex.uz/docs/-8027713>.

*AQSh va uning turizmga bo'lgan siyosati*

**Rezyume.** Maqola mualliflari AQShda turizmni qanday tashkil qilinganligi va uni qanday normativ-huquqiy hujjatlar tartibiga solishi, turizm sohasidagi boshqaruv qanday rivojlanganligi bilan bog'liq ba'zi bir xronologik jarayonlarga e'tibor berib, hozirgi davrda turizmga nisbatan bo'lgan munosabat va maqsadlar to'g'risidagi kuzatishlarini bayon qilganlar. Mazkur jihatlarni Samarqanddagi Turizm akademiyasining ta'lim jarayonida qo'llanilishi maqsadga muvofiqligi xususida to'xtamga kelganlar.

**Kalit so'zlar:** global turizm, ichki turizm, xalqaro shartnomalar, viza, xavfsizlik.

*США и их политика в отношении туризма*

**Резюме:** Авторы статьи обратили внимание на некоторые хронологические процессы, связанные с организацией туризма в США и нормативно-правовыми актами, регулирующими его, на развитие управления туризмом, а также высказали свои наблюдения об отношении и целях туризма в современную эпоху. Они согласились о том, что возможности использования этих аспектов в образовательном процессе Академии туризма в Самарканде имеет целесообразный характер.

**Ключевые слова:** глобальный туризм, внутренний туризм, международные соглашения, виза, безопасность.

*The USA and its tourism policy*

**Summary:** The authors of this article examine several chronological processes related to the organization of tourism in the United States and the legal and regulatory frameworks governing it, as well as the development of tourism management. They also offer their observations on the attitudes and goals of tourism in the modern era. They agreed that the possibility of using these aspects in the educational process of the Academy of Tourism in Samarkand is appropriate.

**Keywords:** global tourism, domestic tourism, international agreements, visas, security.